

Türk Edebiyatında Seyahat / Seyahat Edebiyatı Ekseninde İsmail Habip Sevük ve Zengin Kaynakça Kullanımı

Travel in Turkish Literature / İsmail Habip Sevük and the Use of Rich Bibliography in the Axis of Travel Literature

Oğuzhan KARADUMAN

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
Hürriyet Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

Anahtar sözcükler:

İsmail Habip Sevük, Gezi edebiyatı, Tunadan Batıya, Yurddan Yazılar, Kaynakça kullanımı.

ÖZ

Seyahat edebiyatı edebiyat tarihinin en eski yazın türlerinden biridir. Önemi her geçen gün artıran bu yazılar kendi dönemlerinde ilgi uyandırdığı kadar yazıldıkları dönemin sonrasına da ışık tutmaktadır. Bu tür yazılar zamanla tarihi kaynaklar haline gelmektedir. Bu yazımızda seyahatname yazarı İsmail Habip Sevük'ün seyahat türündeki kitaplarının tanıtımına yer verilecektir. Bu kitaplarda yazarın kullandığı kaynakçalar alfabetik olarak sıralanacak ve bu eserler ile ilgili çeşitli bilgiler sunulacaktır.

Key words:

İsmail Habip Sevük, Travel literature, Tunadan Batıya, Yurddan Yazılar, Use of bibliography.

ABSTRACT

Travel literature is one of the oldest literary genres in literary history. These writings, which are increasing in importance day by day, shed light on the period after which they were written as well as arousing interest in their own time. Such writings become historical sources over time. In this article, we will introduce the travelogue writer İsmail Habip Sevük's books in the travel genre. The bibliographies used by the author in these books will be listed alphabetically and various information will be presented.

GİRİŞ

İnsanoğlu değişim ve dönüşüm içinde asırlardır var oluşunu sürdürmektedir. Bugünden geçmişe bakıldığında değişimin çok ani ve hızlı olduğunu düşünsek de geçmişe ayna tutan seyahatnameler bu düşüncemizi sorgulatmaktadır. Seyahatname yazma geleneği Antik Yunan'da Hanno, Pytheas, Herodot, Strabon ve Pausanias gibi seyyahlarla başlamıştır. "Marco Polo'nun doğu ülkelerine yaptığı geziyi anlattığı seyahatnamesi, üslup ve metin olarak değerlendirildiğinde Batı edebiyatının ilk seyahatnamesi olarak kabul edilir (Maden 2008)" Türk edebiyatında Seydi Ali Reis, Evliya Çelebi, Piri Reis, Kâtip Çelebi gibi araştırmacılar ve seyyahlar seyahat edebiyatının öncüleri olmuştur. *Mir'atü'l-Memalik, Kitab-ı Bahriye, Cihannüma, Tuhfetü'l-Harameyn, Mihnet-i Keşan, Paris Sefaretnamesi* bu tür metinlerin önemli mihenk taşlarıdır. Gezi yazıları modern Türk edebiyatı dönemi içinde de önemi sürdürmüştür. Tanzimat aydınlarından Ahmet

Midhat Efendi'nin *Avrupa'da Bir Cevelan*'ı, Direktör Ali Bey'in *Seyahat Jurnal*'i, Ubeydullah Efendi'nin *Amerika Hatıraları*, Cenab Şahabettin'in *Avrupa Mektupları*, *Hac Yolunda ve Afak-ı Irak*'ı seyahat yazıları toplum tarafından sevilerek okunmuştur. Cumhuriyet dönemi ise gezi yazılarının kaleme alındığı en yoğun dönem olmuştur.

Falih Rıfkı Atay'ın *Deniz Aşırı*, *Taymis Kıyıları*, *Bizim Akdeniz*, *Tuna Kıyıları ve Yolcu Defteri*; Azra Erhat'ın *Ege seyahatlerini aktardığı Mavi Yolculuk ve Mavi Anadolu*; Ahmet Haşim'in *Frankfurt Seyahatnamesi*, Ahmet Rasim'in *Romanya Mektupları*; Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Beş Şehir*'i; Reşat Nuri Güntekin'in *Anadolu Notları*; İsmail Habip Sevük'ün *Yurddan Yazılar* ve *Tunadan Batıya* adlı eserleri seyahat edebiyatı denildiğinde ilk akla gelen yapıtlardır.

Bu yazarlar içerisinde dikkat çeken isimlerden birisi İsmail Habip Sevük'tür. Edebiyat tarihçisi, folklor derlemecisi ve seyahat yazarı olarak tanınan Sevük, Cumhuriyet devrinin üslup, içerik ve

kaynakça bakımından en zengin metinlerini ortaya koymuştur. Sevük, Avrupa seyahatlerini *'Tunadan Batıya'*¹ adlı eserinde aktarırken; Anadolu seyahatlerini *'Yurddan Yazılar'*² adıyla yayımlamıştır. Her iki eserde de üstün bir gözlem gücü, zengin kaynakça ve okuru gezmekten ziyade okumaya yönlendiren üslup ön plana çıkmaktadır. Tunadan Batıya, Sevük'ün 1934 yılında yaptığı Avrupa seyahatini kapsamaktadır. Eserde yer alan yazılar *Cumhuriyet* gazetesinde *"Avrupa Yolundan Notlar"* başlığı ile yayımlanan yazıların derlenmesiyle oluşturulmuştur. *"Tunadan Batıya"* İsmail Habip'in *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi'*nden sonra basında en geniş yankıyı yapan eseridir (Gezer 2001).³ *Cumhuriyet* gazetesi 17 Aralık 1935 tarihli sayısında eserin uyandırdığı yankıyı haberleştirmiştir. *"Edebiyat Âleminde Bir Rekor"* başlığı ile haber okurlara duyurulmuştur. *"Güzide edip İsmail Habip'in gazetemizde çıkan Avrupa Notları"* *"Tunadan Batıya"* adı altında basılmış ve 3500 tane tab' edilen bu kitap üç dört ay evvel satışa çıkarılmıştı. Gerek edebi karakterindeki seçkinlik, gerekse seyahat edebiyatının en temiz hususiyetli bir tipini yaşatışı itibarıyla eser hakikaten edebiyat âlemimizde bir hadise teşkil etmiş ve bizde şimdiye kadar hiçbir kitaba mazhar olmayan bir muvaffakiyete ererek kapışılmıştır. O kadar ki bugün artık kütüphanelerde tedarikine imkân kalmamıştır. *Tunadan Batıya'nın* daha birkaç bin fazla basılmamış olması irfan âlemimizin hesabına cidden ziyan teşkil etmiştir (CGA).⁴

Tuna'dan Batıya yayımlandıktan sonra birçok eleştirmen eser hakkında gazetelerde yazılar neşretmiştir. Dönemin gazeteleri incelendiğinde bu eserin her Türk çocuğuna okutulması gerektiği tavsiye edilmektedir. Bu yazıların en dikkat çekici olanı Halit Ziya Uşaklıgil'e ait olanıdır. Uşaklıgil, yazısında eserin üslubunu şöyle tarif etmektedir: *"Tefrika edilirken her satırında kâse kâse, bol bol sunulan san'at şarabile okuyanları teshir eden bu eser kitap ola-*

rak da çıktı. (...) İsmail Habip'in üslubu bir yazılmış üsluba benzemiyor gibidir. Eskilerde buna sehli mümtene denirdi. Onun içindir ki Türk edebiyatında bu da tek bir örnek olarak kalacağı benziyor. (...) İsmail Habip'in bu eseri Türk edebiyatı için büyük bir kazançtır ve ona sanat namına teşekkür etmek bir borçtur (CGA)."

Tuna'dan Batıya'nın birinci bölümü *Tuna'dan Önce, Tuna Yolunda, Tuna'dan Önce* ve *Dönüş* olmak üzere dört ana başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar altında Çanakkale ve Boğazlar, Bükreş, Varna, Gagavuzya, Belgrad, Budapeşte, Viyana, Berlin, Paris, Lyon, Cote d'Azur, Marsilya, Nice, Monte Carlo, Napoli, Vezüv, Pompei, Atina ve İstanbul'un zengin turizm değerleri nakledilmektedir.

Yurddan Yazılar, Sevük'ün Anadolu gezilerini anlattığı eseridir. Sevük, bu eserinde Anadolu'nun tarihi ve turistik merkezlerini gözlemlemiş, kullandığı zengin kaynakça ile bu gözlemleri birleştirmiştir. Kitabın birinci bölümünde Fırat Havzası, Nizip, Gaziantep, Kilis, Maraş, Nevşehir, Niğde ve Adana seyahatleri yer almaktadır. İkinci bölümde Zonguldak, Bartın, İnebolu, Sinop, Samsun, Giresun, Trabzon, Rize ve Hopa seyahatleri; son bölümde ise Zigana, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum, Ağrı, Kars, Sarıkamış ve Ardahan seyahatlerine ait notlar yer almaktadır.

Tüm bu seyahatleri değerli kılan sebep yalnız gezilen yerlerin güzellikleri değil gezilen yerlere ait geçmiş yüzyılların görüntülerine ve oralardan geçmiş seyyahların gördüklerine yer verilmesidir. Bu zor ve anlamlı bakış açısını birçok yazıda görmek mümkündür. Bu yönüyle seyahat edebiyatı Sevük'te belgesel formunu kazanmaktadır.

Bu yazılar üslupçuluğun hayal âlemi ile kaynakçaların hakikate dayanan ayak izlerini birbirine yaklaştırması bakımından önemlidir. Biz bu yazıda İsmail Habip Bey'in seyahat yazılarını yazarken ulaşabildiği kaynak çeşitliliğini ortaya koymaya ve bu kaynakları tanıtmaya çalışacağız.

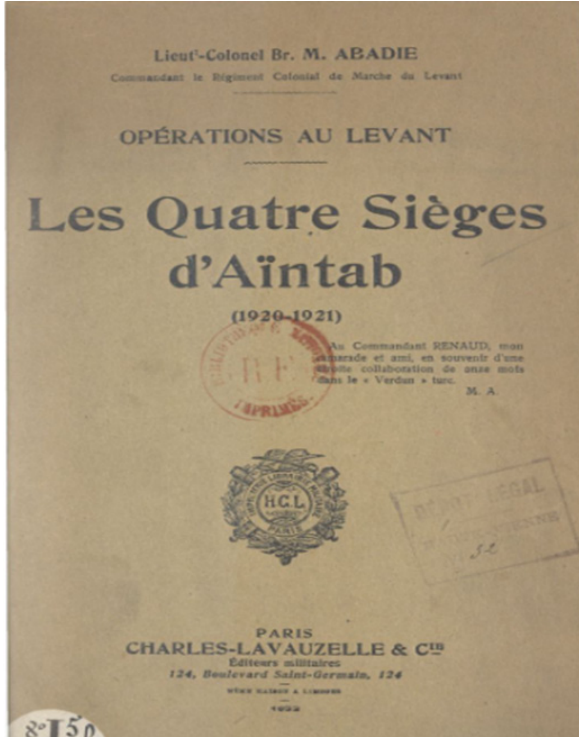
Abadie K. (1923). *Gaziantep Notları*. İstanbul: Askeri Matbaa.

Eser Fransız Yarbay Maurice Jean Joseph Abadie tarafından 1920-1921 tarihlerinde *Les Quatre Sieges d'Aintab* adıyla Paris'te yayımlanmıştır.

1923 yılında *Matbaa-i Askeriye* eseri Osmanlı Türkçesine aktarmıştır. Eser askerî kuşatma altında

¹ Müellifin Eserleri ibaresinin altında: *"İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1935, (Avrupa seyahatine ait röportajlar) tükenmiştir. (Yeni tab'ı Remzi Kitabevi tarafından hazırlanıyor.)"* ibaresi bulunmaktadır.

² Müellifin Eserleri ibaresinin altında: *"İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1943. Müellifin en son ve en san'atkârane eseri olup memleketi tanımak isteyen herkes için okunması lazımdır. Vatanın üç mühim bölgesini havi olan eserin 401 büyük sahifelik hacmine ve içinde 95 mühim klişe bulunmasına rağmen fiyatı 3 liradır."* ibaresi bulunmaktadır.

Resim 1. Les Quatre Sieges d' Aintab, Antebin Dört Muhasarası Türk Verdünü olarak yayımlanmıştır.

Kaynak: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3393758b/f14.item>

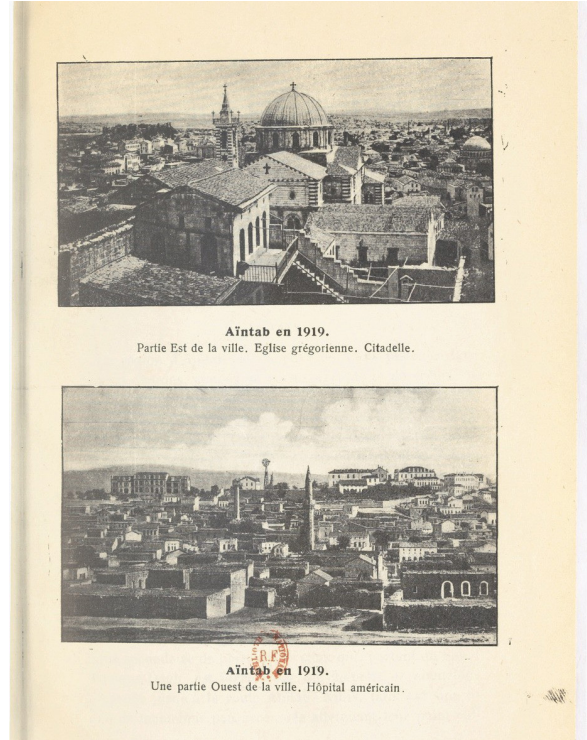
bulunan Antep şehrinin tarihi geçmişi hakkında bilgiler vermektedir. Bünyesinde bulunan görseller şehir araştırmacıları ve turizm araştırmacıları açısından kıymetlidir. Sevr Anlaşması öncesinde Fransız Hükümeti elini güçlendirmesi bakımından Antep kuşatmasına önem vermektedir.

Eserde çeşitli haritalar, kuşatma planları, şehrin muhtelif fotoğrafları yer almaktadır. Eserin Osmanlı Türkçesi versiyonuna Türk Tarih Kurumu arşivinden ulaşılabilir (TTKA A/3677).

Eserin bir örneği de Gaziantep Şahinbey Milli Mücadele Müzesinde sergilenmektedir.

Atalay B. (1924). *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*. İstanbul: Matbaa-i Amire.

"Besim Atalay tarafından yazılan bu eser Maraş tarihini, coğrafyasını, dil ve kültür özelliklerini, gelenek-görenek, örf ve adetlerini ele alan, multi-disipliner bir anlayışla yazılan ilk eserlerden birisidir. Eseri farklı kılan bir diğer özelliği ise İslamiyet öncesi Anadolu tarihi ile ilgili önemli bilgiler vermesidir. Eserin bu özelliği dikate alındığında Atalay yalnızca Maraş tarihini değil

Resim 2. 1919 yılına ait Antep görselleri, Gregoryan Kilisesi ve Amerikan Hastanesi

Kaynak: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3393758b/f14.item>

aynı zamanda Anadolu tarihini aydınlatmaktadır (Alparslan ve Eminoğlu 2020)."

Belgiojoso C. T. (1861). *Asia: Mineur et Syrie*. Paris. Seyahat yazıları, bir yönüyle anı bir yönüyle günlük türü ile yakınlaşmaktadır. Osmanlı topraklarının bilinme ihtiyacı sadece siyasi veya askerî sebeplerle ortaya çıkmamıştır. Kimi zaman yerbi-

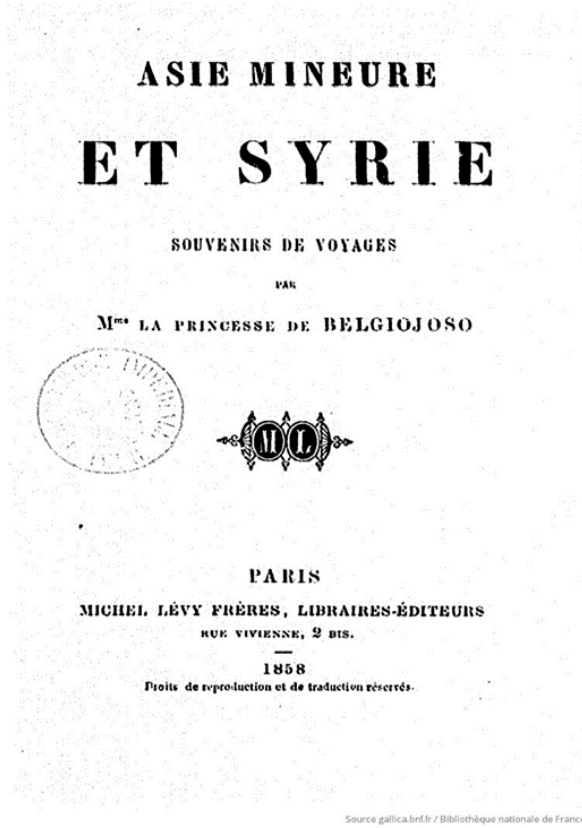

Tercümesi:

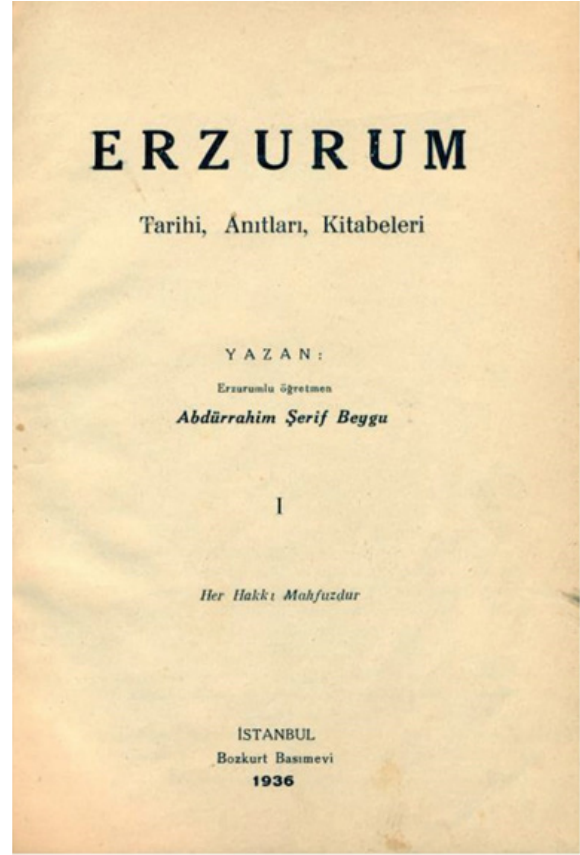
Ur kralı gudretlü Liğa hase folikez hasemir... Esal bahak kisinki

Resim-3. *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Maraş'ın İslamıktan Evvelki Vakâyi-i Târihiyyesi, Hitit eserlerinde Hilal sembolünün kullanımına dair bölümden alınmıştır.

Kaynak: <https://marastaedebiyat.com>

Resim 4. Asia Mineure et Syrie

Kaynak: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3393758b/f14>.

Resim-5. Erzurum. Tarihi, Anıtları, Kitabeleri

Kaynak: <https://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=431756&materialType=KT&query=beygu>item

limciler, antropologlar tarafından kimi zaman ise misyonerler ve maceraperestler tarafından yapılan bu geziler birçok eski eserin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu eserler sadece edebiyata değil tarihe, arkeolojiye, sanat tarihine ve folklora miras olarak zengin bir bibliyografya bırakmıştır. Osmanlı Devleti çeşitli dönemlerde sığınma talep eden asilzadelere kapılarını açmıştır. Cristina Trivulzio Belgiojoso ve kızı Maria 1848 İhtilalleri sonrasında iltica eden İtalyan kökenli bir prensesdir. Belgiojoso, "Malta ardından Yunanistan'ın Atina şehrine ardından ise deniz yolculuğu ile önce İzmir sonrasında İstanbul'a geçmiştir (Gür ve Canbulat 2023)."

İsmail Habip Bey, Amanos (Gavurdağı) hakkında yazdığı seyahatnamede bu bölgeden geçen Cristina Trivulzio Belgiojoso'nun *Küçük Asya ve Suriye* adlı eserinden yaptığı alıntılarla Gavurdağı'nın Bey'lerine ait çeşitli bilgiler vermektedir.

Beygu, A. Ş. (1936). *Erzurum Tarihi (Anıtları, Abideleri)*. İstanbul: Ahmed Halid Kitabevi.

Erzurum, Bayburt, Ahlat ve Trabzon'da bulunan kitabe, anıt ve çeşitli tarihi eserler üzerine çalışmaları olan Abdürrahim Şerif Beygu'nun en mühim eseri "Erzurum Tarihi"dir. Eserde Erzurum tarihi, anıtları, kitabeleri, mezar taşları incelenmektedir. Sevük, bu eserden çeşitli alıntılar ile Erzurum intibalarını zenginleştirmektedir. Eserin önemine binen Sıtkı Dursunoğlu şu tespiti yapmaktadır: "Anadolu Türk tarihinin en bakir ve karanlık safhasının onun Ahlat kitabeleri ile tanıdık. Taşın ve yazının (yazıt) kekeme dilini, günlerce mihnetli kağıt yollarını aşarak, ev diye oyuklarda yatarak, çok kere ekmeğine katık bulamayarak o çözdü. Büyük müsteşrikler tarafından takdir edilen eser, yarınki Anadolu tarihçisinin en kuvvetli mehazıdır (Dursunoğlu 1944)."

Bouillet N. (1914). *D'ictionnaire Universel d'Histoire et de Geographie*. Paris.

Evrensel Tarih ve Coğrafya Sözlüğü olarak Türkçeye tercüme edilen eser tarihi mekânları, şahısları ve bunlara bağlı olarak gelişen olayları aktarmaktadır. Sevük, Canik (Samsun) seyahati kapsamında eserden faydalanmıştır.

Candar A. (1934). *Ankara'dan Nevşehir'e*. İstanbul: Ebüzziya Matbaası.

Eser Ankara Halkevi Dil-Tarih-Edebiyat şubesinin çalışmaları arasında yer almaktadır. Avni Ali Candar, Ankara Halkevi Dil-Tarih- Edebiyat şubesi azaları arasında yer almaktadır. Eserde bir harita, altı kroki, üç kitabe ve otuz altı farklı fotoğraf yer almaktadır. Birinci bölümde arkeolojik araştırmalar, harabeler, mağaralar, yerleşim yerleri, ikinci bölümde ise Türkmen aşiretlerinin yaşam tarzları ve kültürleri incelenmektedir. Sevük, Nevşehir gezisini iki farklı yazı ile okurlarına aktarmıştır.

Direktör A. (1898). *İstanbul'dan Bağdat'a ve Hindistan'a Seyahat Jurnali*. İstanbul.

Direktör Ali Bey resmi bir seyahat kapsamında denizyolu ile önce İskenderun'a oradan Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Siirt güzergâhını kullanarak Suriye ve Irak topraklarına geçmiştir. Seyahat Kahire ve İskenderiye seyahatleri ile sona ermiştir. Sevük, eserden faydalandığını kaynakça bölümünde göstermektedir.

Duran F. S. (1929). *Türkiye Coğrafyası*. İstanbul: Devlet Matbaası.

İsmail Habip Bey eseri kaynakçalar arasında göstermekle beraber doğrudan herhangi bir alıntı yapmamıştır.

Duran F. S. (1932). *Umumi Coğrafya Dersleri*. İstanbul: Kanaat Matbaası.

İsmail Habip Bey eseri kaynakçalar arasında göstermekle beraber doğrudan herhangi bir alıntı yapmamıştır.

Eldem H. E. *Ali-i Germiyan Kitabeleri*. (Tarihi Osmanî Mecmuası). N.2.

Eldem H. E. *Anadolu'da İslamî Kitabeleri*. (Tarihi Osmanî Mecmuası). N.29.

Eldem H. E. *Trabzon'da Osmanlı Kitabeleri*. (Tarihi Osmanî Mecmuası). N.48.

Halil Ethem Eldem, Osman Hamdi Bey'in küçük kardeşi olarak dünyaya gelmiştir. Çeşitli müzelerin kuruculuğunu ve müdürlüğünü yapmıştır. Vefatından sonra özel evrakı, notları, mektupları Türk Tarih Kurumuna nakledilmiştir. Sevük, seyahat yazılarında müellifin eserlerini kaynakça olarak kullanmıştır.

Ergun S. N (1926). *Konya Vilayeti Halkiyatı ve Harsiyatı*. İstanbul.

"Yılmaz Öztuna'nın Köprülü'den sonra Türk Edebiyatı Tarihi sahasında yetişen en büyük âlimdir" diyerek övdüğü Sadeddin Nüzhet'in çok verimli bir yazı hayatı olmuştur." Gök (2025). İsmail Habip Sevük, kaynakçalarında *Konya Vilayeti Halkiyatı ve Harsiyatı* adlı esere yer vermektedir.

Celal Esad (1928). *Mimari Tarihi*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Celal Esad Darüşşafaka Cemiyeti kurucularından Sadrazam Sakızlı Esad Paşa'nın oğlu ve sanat tarihi profesörüdür. Soyadı kanunu sonrasında Arseven soyadını almıştır. Mimari tarihi, sanat tarihi alanlarında eserler kaleme almıştır. İsmail Habip Bey, 1928 basımı "*Mimari Tarihi*" adlı eseri kaynakça olarak kullanmıştır.

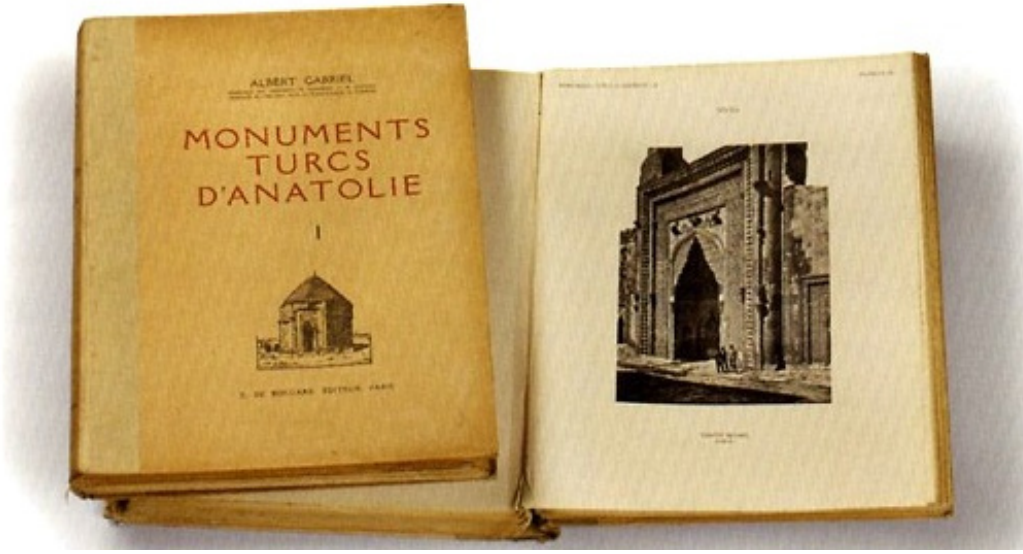
Evliya Çelebi. (1898). *Seyahatname*. İstanbul: İkdam Matbaası.

Evliya Çelebi, Sevük'ün seyahat yazılarında en çok referans gösterilen kaynaklardandır. Fırat havzası yazılarında, Birecik notlarında, Gaziantep yazılarında, Maraş yazılarında, Sinop yazılarında, Samsun yazılarında, Trabzon yazılarında ve Erzurum yazılarında doğrudan alıntılar yapılmak suretiyle kaynakça olarak gösterilmiştir.

Gabriel A. (1931). *Monuments Turcs d'Anatolie*. Paris.

Eserin tam adı *Monuments Turcs D'Anatolie. Tome Premier. Kayseri-Niğde. Ouvrage Publié Sous les Auspices du Ministère Turc de l'instruction Publique* olarak kaynaklarda yer almaktadır.

Albert- Louis Gabriel (1883-1972) Anadolu'da bulunan tarihî eserleri Avrupa'da tanıtan Fransız mimar, arkeolog ve sanat tarihçisidir. İstanbul'un mimari eserleri ve Anadolu Selçuklu mimarisi üzerine yazılar yayımlamıştır. "*İstanbul Dârülfünunu'nda çalıştığı yıllarda Gabriel, Maarif Vekâleti'nin görevlendirmesiyle 1927 sonbaharından itibaren Anadolu'daki*

Resim- 6. Monumants Turcs d'Anatolie, Eser Maarif Vekâleti himayelerinde yayımlanmıştır.

Kaynak: <https://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=503587&materialType=KT&query=Gabriel%2C+Albert%2C+1883-1972>.

Türk eserlerini incelemeye girişti. Bu çalışmaları sırasında yanında, 1927'de İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi müdürü Fehmi Ethem (Karatay), 1928 ilkbaharında eski eserler genel müfettişi Aziz (Ogan) ve aynı yılın sonbaharında da Ahmet Tevhid Beyler bulundu. Çalışmaların toplandığı I. cilt Kayseri ve Niğde, üç yıl sonra basılan II. cilt ise Amasya, Tokat ve Sivas illerini içine alıyordu (Monuments Turcs d'Anatolie, I, Kayseri-Niğde, Paris 1931; II, Amasya-Tokat et Sivas, Paris 1934). Büyük boydaki bu kitaplarda önce her şehrin tarihçesini özetlemiş, arkasından buradaki eserlerin bir listesini verdikten sonra kendi değerlendirme ölçüsüne göre bu yapılar arasından bir seçme yaparak bunların üzerinde durmuş ve başlıca mimari özelliklerini tespit edip eserleri tarihlendirmiştir (Eyice 1996)."

Bu eser İsmail Habip Sevük'ün sıklıkla kullandığı bir eserdir. Eserin orijinal dili Fransızcadır. Geniş kapsamlı bir eser olarak planlansa da iki cilt olarak kalmıştır. "Anadolu'daki Türk Anıtları, Birinci Cilt. Kayseri-Niğde. Milli Eğitim Bakanlığı Himayesinde Yayınlanan Eser" olarak tercüme edilen eserin birinci cildi Niğde ve Kayseri'de bulunan eserleri, ikinci cildi Amasya, Tokat ve Sivas'ta bulunan eserleri ihtiva etmektedir. "Albert-Louis Gabriel'in ilk kez 1931'de Fransızca basılan bu eseri, aslında 1927'de Maarif Vekâleti'nin desteklediği ama yazarın planladığı çerçeve içinde, çeşitli nedenlerle yarım kalan bir projenin ürünü olarak bilinmektedir. Eğer proje devam etmiş

olsaydı, Gabriel'in yeni bir cilt olarak hazırlığını yaptığı çalışma, kendi deyimiyle, "Orta Anadolu vilayetlerine hasredilecek ve Konya'daki anıtlarını" içerecekti. Daha sonra da bu büyük çalışma, Adana, Tarsus, Antalya, İzmir ile Bursa'yı ve belki diğer illeri de kapsayacaktı.³"

İsmail Habip Bey, Niğde seyahat notlarını Niğde'ye Bakış, Niğde'nin Abideleri, Ak Medrese ve Niğde'nin İki Şahlanışı olmak üzere dört seri yazı şeklinde yayımlamıştır. Niğde'ye bakış yazısında geniş bir çerçeveden Niğde'yle ilk karşılaşma konu edinilmektedir. İkinci yazıda Alâeddin Camisi ve kitabesi, Sungur Camisi ve bedestenler konu edilmektedir. Bu yazılar sanat tarihi ve arkeoloji araştırmaları bakımından değerlidir. Üçüncü yazı tamamen Ak Medrese'ye ayrılmıştır. Dördüncü yazıda Niğde'nin tarihi çeşmelerine ve Niğde Kalesi'ne değinilmektedir.

Sevük, Hüdavent Hatun Türbesi'nde yatan Selçuklu prensesinin hikâyesini verdikten sonra şu tespiti yapmaktadır: "Mimarlık gözün sanatıdır; fakat mimari bir yapı ruha bir şey söyleyen bir mana taşımayı da bilir. Camiden huşu, kaleden emniyet, köşkten ferahlık,

³ TAE Arşivi: <https://turkarkeolojiensitusu.org/yayinlar/anadoludaki-turk-anitlari-ikinci-cilt-amasya-tokat-sivas/> (Erişim Tarihi: 15.04.2025).

türbeden de hüznün duyuruz. Yalnız son bir asır içinde bir düzine arkeolog tarafından yüzlerle etütleri yapılp Texier'den Gabriel'e kadar her salahiyyetli gözü kendine hayran bırakan bu türbe sahiden bir harika (CGA 1936)."

Glück H. (1918). *Türk Sanatının Dünyadaki Mevkii*. Mütercimi Köprülüzade Ahmed Cemal. İstanbul: Yeni Mecmua. N.59. 2. "Osmanlılarda Mimari", Mütercimi Köprülüzade Ahmed Cemal, *Hayat Mecmua*, N.11, İstanbul: 1918.

Avusturya doğumlu Türk ve İslam sanatları tarihçisi olarak öne çıkan Heinrich Glück, İstanbul, Bursa gibi şehirlerin tarihi unsurları üzerine kitaplar hazırlamıştır. Semavi Eyice (1996), eser için "Glück kitabında, hocası Strzygowski'nin ortaya koyduğu yeni sanat tarihi metoduna uygun olarak Türk hamam mimarisini inceledikten sonra İstanbul'un yirmi dört hamamı ile Bursa'nın iki kaplıcası üzerine görüşlerini bildirir. Kitapta adları geçen hamamlardan birçoğunun bugün izlerinin dahi kalmadığı düşünülürse Glück'ün Türk sanatına ve İstanbul'un tarihine yaptığı hizmetin büyüklüğü daha iyi anlaşılır." yorumunu yapmaktadır.

Gouffeier C. (1782). *Voyage Pittoresque de la Greece*. Paris.

1752 yılında Paris'te dünyaya genel Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul, sanat tarihi ve diplomasi alanlarında kendini yetiştirmiştir. 1784-1791 yılları arasında Osmanlı Devleti Fransa Elçiliği görevini yürütmüştür. Bu görevi sırasında Yunanistan coğrafyasını gezmiş ve birçok araştırmalar gerçekleştirmiştir. Üç ciltlik eseri İsmail Habip Sevük tarafından seyahat yazılarında kaynakça olarak kullanılmıştır.

Hammer J. (1913). *Osmanlı Tarihi*. Mütercimi Mehmet Ata, İstanbul: Bedosyan Matbaası.

Joseph von Hammer Oryantalist seyyah ve araştırmacılar içinde en önde gelen isimlerden birisidir. İlber Ortaylı'ya göre (1997) o "Araştırmaları ile sadece Osmanlı Devleti'nin ve Doğu'nun tarihçiliğinde yeni bir dönem başlatmakla kalmadı; İran, Türk ve Arap edebiyatlarından yaptığı çevirilerle Goethe başta olmak üzere Alman edebiyatını da etkiledi ve yeni bir ilham kaynağının doğmasına sebep oldu."

Görsel-7. Voyage Pittoresque de la Greece, Ege Adalarını gösteren tasvirlerden alınmıştır.

Kaynak: <https://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=534813&materialType=NE&query=Choiseul-Gouffier%2C+Marie-Gabriel-Auguste-Florent%2C+comte+de%2C+1752-1817.>

Sevük, Trabzon seyahatinde Hammer'ın Trabzon'un panoramasına dair verdiği notları doğrudan alıntılar ile okurlarına sunmuştur.

Mehmet Hayri (1922). *Niğde Sancağı, Türkiye'nin Sıhhi ve İktimai Coğrafyası*. İstanbul: Öğüt Matbaası.

Eser Dr. Mehmet Hayri (Sagın) tarafından hazırlanmıştır. Eser Niğde Sancağı, Bor, Ürgüp, Nevşehir ve Ulukışla bölgelerinin tarihi unsurlarını, arazi yapılarını ve kültürel envanterlerini ihtiva etmektedir. Sevük, eseri kaynakça olarak kullandığı belirtmektedir.

Hirschfeld G. (1874). *Asya-i Suğrada Bir Deveran ve Cevelan*. İstanbul: Yıldız Kütüphanesi Yazmaları.

Gustav Hirschfeld, 1847 Polonya doğumlu araştırmacı ve arkeologdur. 1874 yılında tamamladığı Anadolu araştırma gezisi Türkçeye *Asya-i Suğrada Bir Deveran ve Cevelan* adıyla tercüme edilmiştir. Pamfilya olarak adlandırılan, Kilikya ve Likya bölgelerinin geçiş güzergâhında bulunan alanda yaptığı arkeolojik araştırmaları ile adını duyurmuştur. İsmail Habip Sevük, bu eseri kaynakçaları arasın-

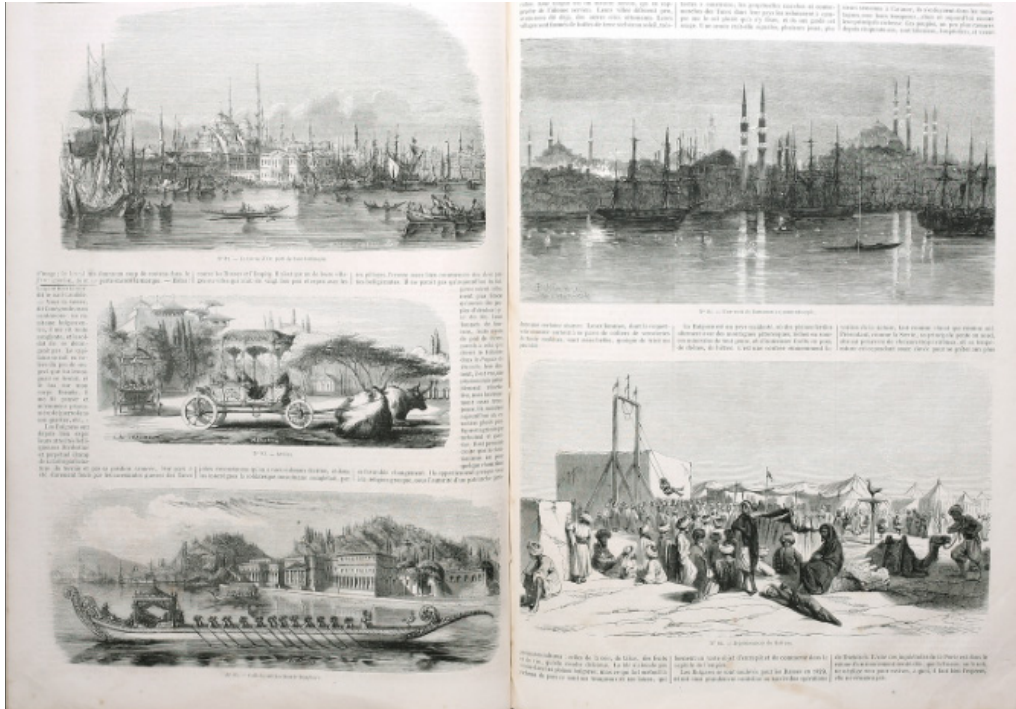
da göstermektedir. Eser Türk Tarih Kurumu dijital kaynaklar bölümünde erişime açıktır.

İbni Battûta (1916). *İbni Batuta Seyahatnamesi*. Mütercimi Damat Mehmed Şerif Paşa. İstanbul: Matbaa-i Amire.

“İbn Battûta, Marko Polo ile birlikte Ortaçağ'ın en büyük iki seyyahından biridir ve hatta çok daha geniş bir alanı gezmesi, üç kıtada en önemli kültür merkezlerine ulaşması sebebiyle onu geride bırakmıştır (Aykut 1999) İsmail Habip Sevük, Yurddan Yazıların giriş yazısında bu önemli seyyaha ait şu alıntılar ile söze başlamaktadır: “Bu halkı kim gördü de sevmeydi? İşte on dördüncü asır başlarında Anadolu'yu dolaşan ilk şark seyyahı İbni Batuta, ‘Halkın çehreleri çok güzel, giyimleri çok temiz, yemekleri çok nefis diye uzun uzun onu över (CGA 1936). İbn-i Batuta müteakip yazılarda da sıklıkla alıntılanmaktadır.

Joubert M. M. (1854). *Tableau Historique et Pittoresque de la Turquie et de la Rusie*. Paris.

Eser 1854 yılında Paris'te yayımlanmıştır. İsmail Habip Sevük, kaynağın ortak yazarlı olduğu notunu düşmektedir. Eser, Osmanlı coğrafyasına ait

Resim-8. Tableau Historique et Pittoresque de la Turquie et de la Rusie, İstanbul Gravürleri.

Kaynak: https://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=575797&materialType=NE&query=Rusya__Seyahat+ve+tasvirler.

haritalar, planlar, savaş gravürleri, sosyal hayat ve giyim kuşam şekilleri bakımından önemli görselleri ihtiva etmektedir. Türk Tarih Kurumu dijital arşivinden esere erişim sağlanabilmektedir.

Lablache P. V. (1932). *Marco Polo'nun Seyahati*. Mütercimi Ziya Emiroğlu, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat.

Tam adı Paul Vidal de la Blache olan Fransız araştırmacı Modern Fransız coğrafyasının temellerini atmıştır. Beşeri coğrafyanın da kurucusu kabul edilen la Blache, kültürün coğrafyayı şekillendirdiğini savunur. İsmail Habip Sevük, doğrudan alıntı yoluna gitmeden eseri kaynakçalarında okurlarına sunmuştur.

Langlois V. (1924). *Kilikya'da Seyahat*. Mütercimi Mustafa Rahmi. Adana: Türk Sözü Mecmuası, N. 107-136.

Victor Langlois, Fransız arkeolog ve araştırmacı olarak bilinir. Çukurova bölgesinde bulunan antik kentleri ve özellikle Ermenilerce kullanılan yerleşim yerlerini resimleyerek eserinde bunları göstermiştir. İsmail Habip Sevük, Adana'da neşredilen *Türk Sözü* adlı gazetede *Kilikya'da Seyahat* adlı eserin bazı bölümlerinin neşredildiğini belirtmektedir.

Nedim M. (1927). *Samsun Hatıraları*. Samsun: Şems Matbaası.

İsmail Habip Bey eseri kaynakçalar arasında göstermekle beraber doğrudan herhangi bir alıntı yapmamıştır.

Olivier G. A. (1795). *Voyage dans l'Empire Ottaman*, Paris.

İsmail Habip Sevük, *Voyage dans l'Empire Ottaman* adlı eseri Fransız ihtilalinin 6'ncı senesinde, 1795 sıralarında hükümetin emri ile yaptığı Osmanlı İmparatorluğu seyahatine ait önemli bir kaynak olarak değerlendirmektedir. İsmail Habip, *Fıratın Tercüme-i Hali* adlı yazısında Olivier'in Fırat Nehrine ait notlarından yararlanmıştır.

Outendirck F. (1867). *La Turquie a propes de l'Exposition Universelle*. Paris.

İsmail Habip Sevük, eserin Sadrazam Ali Paşa'ya ithaf edildiğini belirtmektedir. İsmail Habip Bey eseri kaynakçalar arasında göstermekle beraber doğrudan herhangi bir alıntı yapmamıştır.

Poujoulat B. (1841). *Voyage â Constantinople et dans l'Asie Mineure*. Paris.

İsmail Habip Bey eseri kaynakçalar arasında göstermekle beraber doğrudan herhangi bir alıntı yapmamıştır.

Regnault A. (1855). *Voyage en Orient Grece, Turquie, Egypte*. Paris.

İsmail Habip Bey eseri kaynakçalar arasında göstermekle beraber doğrudan herhangi bir alıntı yapmamıştır.

Rorbach P. *Anadolu Seyahatnamesi*. İstanbul: Yıldız Kütüphanesi El yazmaları Bölümü.

Sevük, Paul Robrach'ın Bağdat demiryolu etütünü yapan heyette yer aldığını belirtmektedir. Eserden doğrudan alıntılar yoluyla yararlanılmış ve eser künyesi kaynakçalarda gösterilmiştir.

Seyyid Ali Reis (1553). *Mir'at-ül Memalik*. Yazılış 1553, Tab'ı 1897. İstanbul: İkdam Matbaası.

İsmail Habip Sevük, Seyyid Ali Reis'i Sinop'un cihana sığmayan genci olarak tanıtır. Seyyid Ali Reis'in yetiştiği ortam, seferleri ve akıbeti konusunda önemli bilgiler aktaran Sevük, yazısında çeşitli denizcilik temalı şiir parçaları nakletmektedir. Solitander R. ve Graeger O. *Memalik-i Şarkıyye'ye Seyahat*. İstanbul: Üniversite Kütüphanesi.

İsmail Habip Bey eseri kaynakçalar arasında göstermekle beraber doğrudan herhangi bir alıntı yapmamıştır.

Texier C. (1913). *Küçük Asya*. Mütercimi Ali Suad, (Maarif Vekaleti Neşriyatından), İstanbul: Matbaa-i Amire.

İsmail Habip Sevük'ün en sık başvurduğu kaynaklardan biridir. Yurddan Yazılar eserinde Niğde ve Trabzon yazılarının yer aldığı bölümlerde çeşitli atıflar yer almaktadır.

Uzunçarşılıoğlu İ. H. (1932). *Kütahya Şehri*. İstanbul: Devlet Matbaası.

İsmail Habip Bey eseri kaynakçalar arasında göstermekle beraber doğrudan herhangi bir alıntı yapmamıştır.

Viquesnel A. (1868). *Voyage dans la Turquie d'Enrope*. Paris.

İsmail Habip Bey eseri kaynakçalar arasında göstermekle beraber doğrudan herhangi bir alıntı yapmamıştır.

SONUÇ

Anadolu coğrafyası tarihin tüm safhalarında çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Bu uygarlıklar yerleştikleri coğrafyaları şekillendirmiş ve zenginleştirmiştir. Marco Polo, Evliya Çelebi, Charles Texier, İbn-i Battuta gibi birçok seyyah Anadolu'yu ziyaret etmiş ve şehirleri, kültürel varlıkları, somut olmayan kültürel miras unsurlarını kayıt altına almışlardır. Bu kayıtlar sonraki dönem gezginlerinin gözlemlerini de etkilemiştir. Bu seyahatnameler o dönemlerin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültür durumlarını yansıtan belgeler haline gelmiştir. Zaman, bu eserleri kültürel mirasın abideleri haline getirmiştir. Bu tür eserleri okumak ve anlamak bu eserlerin ihtiva ettiği kültürel değerler kadar önemli hale gelmiştir. Eski zaman, orta zaman ve modern zaman seyyahlarının çizdiği portreleri karşılaştırmalı okumak isteyen araştırmacılar için hazırladığımız bu yazı Anadolu'yu gezen seyyahların bıraktığı notları yeniden harmanlayarak bugünün seyahat ve turizm meraklılarına tarihsel bir perspektif sunmaktadır. Burada naklemediğimiz birçok detay için İsmail Habip Sevük'ün *Tunadan Batıya ve Yurddan Yazılar* eserleri incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Alparlan, E. ve Emiroğlu, M. (2020). Besim Atalay'ın "Maraş Tarihi ve Coğrafyası" Eserine Yönelik Tahlil ve Tenkit Yazıları, *Asia Minor Studies*, 8 (2): 444-457.
- Aykut S. (2019). Marco Polo. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (19: 363). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi* (CGA) Tunadan Batıya 20 Birinciteşrin 1935, sayı 4107.
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi* (CGA) Haritada Anadolu, 25 İkincikanun 1936.
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi* (CGA) Niğde Abideleri, Cumhuriyet Gazetesi, 29 Mayıs 1936.
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi* (CGA) Yurddan Yazılar 17 Birincikanun 1935, sayı 4765.
- Dursunoğlu, S. (1944). Abdurrahim Şerif Beygu, *Halkevi Kültür Dergisi*, 4-5: 24.
- Eyice S. (1996). Albert Louise Gabriel. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (14: 97-98). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.

- Eyice S. (1996). Heinrich Glück. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (14: 276). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Gallica Arşiv: Resim 2. <https://gallica.bnf.fr/ark:/10148/bpt6k3393758b/f14.item>, Erişim Tarihi: 14.04.2025.
- Gallica Arşiv: Resim 1. <https://gallica.bnf.fr/ark:/10148/bpt6k3393758b/f14.item>, Erişim Tarihi: 14.04.2025.
- Gallica Arşiv: Resim 3. <https://gallica.bnf.fr/ark:/10148/bpt6k3393758b/f14.item>, Erişim Tarihi: 14.04.2025.
- Gallica Arşiv: Resim 4. <https://gallica.bnf.fr/ark:/10148/bpt6k3393758b/f14.item>, Erişim Tarihi: 14.04.2025.
- Gezer, Z. (2001). İsmail Habip Sevük'ün Hayatı ve Eserleri (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gök, Ö. (2025). Saadetin Nüzhet Ergun. *Atatürk Ansiklopedisi*. Ankara: (ATAM) Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Türk Dünyası Yayını.
- Gür, D. ve Canbulat, İ. (2023). Türkiye'de Cristina Trivulzio Belgiojoso'nun Kızı Maria'ya Ait Arazi, Çiftlik ve Mülkler, *Journal of Humanities and Tourism Research*, 13 (1): 113-135.
- Maden, S. (2008) Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları, A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15 (37): 147-158.
- Ortaylı İ. (1997). J. Von Hammer. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (15: 491). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Sevük İ. H. (1943). *Yurddan Yazılar*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Sevük, İ. H. (1941). *Tunadan Batıya*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Türk Arkeoloji Enstitüsü Arşivi (TAE) <https://turkarkeolojiens-titusu.org/yayinlar/anadoludaki-turk-anitlari-ikinci-cilt-amasya-tokat-sivas/> Erişim Tarihi: 15.04.2025.
- Türk Tarih Kurumu Arşivi* (TTKA) İstanbul: Bozkurt Basımevi 1936 (A/5419). Resim 5.
- Türk Tarih Kurumu Arşivi* (TTKA) İstanbul: Matbaa-i Amire 1339 (A.II/1588).
- Türk Tarih Kurumu Arşivi* (TTKA). Paris: (C/0131). Resim 7.
- Türk Tarih Kurumu Arşivi* (TTKA). Paris: (MF/1155). Resim 8.
- Türk Tarih Kurumu Arşivi* (TTKA). Paris: 1.c E. De Boccard, 1931 2.c E. De Boccard 1934. (C/0072) Resim 6.
- Türk Tarih Kurumu Arşivi* (TTKA). Dersaadet: Matba-i Askeriye 1339 (A/3677).
- Oğuzhan KARADUMAN
- Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Hürriyet Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Hürriyet Mah. 38000, Melikgazi, Kayseri.*
- E-posta: oguzkaraok@gmail.com
- ORCID: 0009-0006-1710-4369

Oğuzhan KARADUMAN

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu (2010). Yüksek Lisans derecesini Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Halk Edebiyatı dalında tamamladı. (2021) Millî Eğitim Bakanlığına Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak atandı (2013). Sırasıyla, Selahattin Eyyubi Anadolu İmam Hatip Lisesi (2013), Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (Müdür Yardımcılığı) (2016), İstanbul Bağcılar Şeyh Edebalı Anadolu Lisesi (2019), Kayseri Tomarza Şehit Nazmi Kapucu Anadolu Lisesi (2022), Ömer Serpil Özberber Anadolu İmam Hatip Lisesi (2024) ve Hürriyet Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (2025) görevlerinde bulunmuştur. 2021 yılında İsmail Habip Sevrük'ün Türk Folkloruna katkıları adlı kitabı yayımlanmıştır. Çalışmaları, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Üstün Başarı Belgesi ile ödüllendirilmiştir. Temel çalışma alanı folklor ve halk edebiyatıdır.